

консалтингу. Отримані за її допомогою результати можуть використовуватись як самостійна платформа для розробки стратегій і як допоміжна інформація для проведення креативних WorkShops.

4. Набір індикаторів споживчої мотивації, виявлений на основі досліджень за допомогою даної методики, може використовуватись як складова частина психографічних процедур при проведенні сегментації споживачів.

Список використаних джерел

1. Бурлачук Л.Ф. Введение в проективную психодиагностику / Л.Ф.Бурлачук. – Киев: Ника-Центр: Вист-С, 1997. – 126 с.
2. Бурлачук Л.Ф, Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике / Л.Ф.Бурлачук, С.М.Морозов. – Киев: Наукова думка. – 1989. – 198 с.
3. Белановский, С. А. Индивидуальное глубокое интервью / С.А. Белановский. – М.: Никколо-Медиа, 1993. – 320 с.
4. Мертон Р., Фиске М., Кендалл П. Фокусированное интервью / Р.Мертон, М.Фиске, П.Кендалл. – М, 2000. – 167 с.
5. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / Под ред. В. А. Ядова. – Л.: Наука, 1979. – 264 с.
6. Сарджвеладзе Н.И.Метод монологического интервью / Н.И.Сарджвеладзе. – Вопр.психологию – 1984. – №2. – С.127-129.
7. Леонтьев Д.А. Тематический Апперцептивный Тест (ТАТ) / Д.А.Леонтьев. – М.: Смысл, 2000. – 254 с.
8. Murray H. Thematic Apperception Test Manual / H. Murray. – Cambridge, 1943.
9. Hartman H. Essays on ego psychology. Selected problems in psychoanalytic theory/ H.Hartman. – N.Y.: Intern, univ. press, 1964. – 492 p.
10. Беллак Л. О проблемах концепции проекции // Проективная психология / Л.Беллак. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – С. 10-29.
11. Петренко В.Ф. Основы психосемантики / В.Ф.Петренко. – СПб.: ПИТЕР, 2005. – 479 с.
12. Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе / Н. Мак-Вильямс. – Москва: Класс, 1998. — 480 с.
13. Соколова Е.Т. Психологическое исследование личности: проективные методики / Е.Т.Соколова. – М.: ТЕИС, 2002. – 150 с.
14. McClelland D. C, Atkinson J. W. The projective expression of need: I. The effect of different intensities of the hunger drive on perception/ D. C. McClelland, J. W. Atkinson. – «J. of Psychol.», 1948, v. 25.

Отримано 20.06.2014 р.

УДК 159.923.2

Терлецька Л.Г.[°]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, кандидат психологічних наук, доцент (м.Київ)

ГЛИБИННА ЕКОЛОГІЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

В статті аналізується поняття глибинної екологічної свідомості як характеристики самореалізації сучасної людини; визначається роль усвідомлення онтологічного змісту буття у розвитку глибинної екології Всесвіту.

Ключові слова: сенс життя, глибинна екологія, екологічна свідомість, самореалізація особистості

В статті аналізується поняття глибокого екологічного свідомості як характеристики самореалізації сучасного людини; визначається роль осознання онтологічного змісту буття в розвитку глибокої екології Всесвіту.

Ключевые слова: смысл жизни, глубинная экология, экологическое сознание, самореализация личности

The concept of deep ecological consciousness as a descriptor of a modern human self-realization is analyzed in the article. It is also defined a role of realization of existence ontological maintenance in development of deep ecology of Universe.

Keywords: sense of life, deep ecology, ecological consciousness, personality self-realization

Актуальність дослідження: В умовах сьогодення, коли вирують політичні, соціальні, економічні пристрасті, кризовий стан суспільства вимагає додаткового пошуку стратегій психологічної допомоги кожній конкретній особистості в гармонізації її психічних станів, отриманні сенсу життя.

Сенс життя як проблема життя виникає перед кожною людиною, усвідомлює вона це чи ні. Як писав В.А. Роменець: "Пошук сенсу життя є безупинний атрибут самого життя... Через життя людини світ приходить до самопізнання і самотворення. Як буде досягнутий сенс життя, так буде воно прожито" [1, с. 12].

На думку вченого, людство стоїть на порозі небаченого і нечуваного розквіту усіх людських здібностей, що принесе йому в дар не одне, а багато життів [1, с. 184]. Чи зможе людина скористуватись цією нагодою, розвинувши свою глибинну екологічну самосвідомість, щоб забезпечити гармонію свого власного життя з життям Всесвіту?

Мета дослідження: проаналізувати поняття глибокої екологічної свідомості як характеристики самореалізації сучасної людини.

Термін "глибинна екологія" був створений Ар. Нессом для характеристики більш заглибленого, більш духовного підходу до природи, що ґрунтується на високій чутливості людини до самої себе і до життя в межах Всесвіту навколо неї. Сутність глибокої екології полягає в тому, щоб серйозно задуматися про людське життя, суспільство і природу.

Глибинна екологія переборює частковий і поверхневий підхід до проблем навколишнього середовища, прагне сформулювати єдиний релігійний і філософський світогляд. В основі глибокої екології лежать фундаментальні переживання себе і природи, що включають екологічну свідомість.

Багато проблем глибокої екології є вічними філософськими і релігійними питаннями, що відносяться до всіх часів і культур. Що значить бути унікальним людським індивідом? Як може індивідуальна самість підтримувати і підсилювати свою унікальність, будучи також нероздільним аспектом цілісної системи, у якій немає строгого поділу між собою й іншими? Екологічна перспектива в цьому глибокому змісті може бути виражена словами Т. Роззака, як пробудження цілісності, більшої ніж сума її частин, як духовна дисципліна, споглядальна і терапевтична [2].

Екологічна свідомість і глибинна екологія значною мірою протистоять пануючому світогляду технократично індустріальних суспільств, де людина ізольована і відділена від іншої природи, перевершує інші створіння і

відповідальна за них. Однак уявлення про відокремленість людини і перевага її над природою – це тільки частина більш широкого культурного патерна. Протягом тисячоріч західна культура усе більш опановувала ідею домінування людей над природою Всесвіту, чоловіків над жінками, багатих над бідними. Глибинна екологія дозволяє відмовитися від цих помилкових і небезпечних уявлень.

Знайти місце людини в земному світопорядку – значить вивчити її як частину органічного цілого. Якщо піти від матеріалістичного наукового світогляду, то стає зрозуміло, що духовний і матеріальний аспекти реальності тісно переплетені. У той час як адепти ідеї домінування вважають релігію забобою, а древні духовні практики і просвітління чистими суб'єктивними переживаннями, глибинна екологічна свідомість здатна допомогти знайти об'єктивну свідомість і стан буття за допомогою активного самопізнання, медитації і відповідного способу життя.

Люди задавали собі глибокі питання і культивували екологічну свідомість у контексті різних духовних традицій – наприклад, християнства, даосизму, буддизму і т.ін. При всіх розходженнях у деяких інших відношеннях багато з цих традицій збігаються з основними принципами глибинної екології.

Австралійський філософ У. Фокс виразив суть глибинної екології в такий спосіб: “Ми не можемо провести певну онтологічну межу в полі існування: у дійсності поділу між людською і нелюдською сферами не існує... У нашому сприйнятті меж ми з погляду глибинної екологічної свідомості помиляємося” [3].

Спираючись на цю фундаментальну інтуїцію, або характеристику екологічної свідомості, Ар. Несс пропонує дві граничні норми, що самі по собі є вільними від інших принципів або характеристик. До них можна прийти шляхом постановки питань у міру просування до філософських і релігійних рівнів мудрості. Ці норми не можна оцінити з погляду методології сучасних наук з їхніми механістичними передумовами і вузькими уявленнями про наукові дані. Цими граничними нормами є самореалізація і біоцентрична рівність [4].

Відповідно до духовних традицій багатьох світових релігій глибинно-екологічна норма самореалізації несумісна з психоаналітичним уявленням про самість, що зводиться до ізолюваного “Его”, яке прагне до гедоністичного задоволення або вузько зрозумілого індивідуального порятунку у цьому чи наступному житті. Духовний розвиток, або самотворення, починається тоді, коли людина відмовляється від розуміння себе як ізолюваного і змагального “Его” і ототожнює себе з іншими людьми – родиною, друзями; зрештою, із усім людським родом. Але глибинно-екологічне почуття “Я” все ж має потребу в подальшому розвитку; його зрілість припускає вихід за межі світу людини, до Всесвіту в цілому. Людина повинна переборювати обмежені передумови сучасної культури; досягти цього легше всього за допомогою глибинної медитації та самоусвідомлення. Тільки в такий спосіб можна сподіватися досягти зрілості й унікальної індивідуальності.

Турботливе суспільство може допомогти в “реальній роботі” становлення цілісності людини. “Реальна робота” (Б. Девалл, Дж. Сешенз) символічно може бути описана як усвідомлення “самості в Самості”, де під Самістю розуміється органічна цілісність. Цей процес повного розгортання самості може бути також виражений фразою “ніхто не врятований, поки не врятовані всі”, що зважає не

тільки на окрему людину, але й на всіх людей, тварин, птахів, екосистему лісів, гір і річок, дрібних мікроорганізмів, ґрунт тощо [4].

Інтуїція біоцентричної рівності полягає в тому, що всі істоти в біосфері мають рівне право на життя і розвиток, досягаючи власних індивідуальних форм розгортання і самореалізації в рамках загальної Самореалізації. Всі організми й істоти в екосфері у своїй внутрішній цінності рівні як частини взаємозалежного цілого.

Біоцентрична рівність тісно зв'язана з усеосяжною Самореалізацією в тому змісті, що, нанесячи шкоду Природі, людина шкодить самій собі. Але, оскільки ми сприймаємо інших як індивідуальні організми чи істоти, інтуїція призиває нас поважати права всіх людських і нелюдських індивідів як частин цілого, не встановлюючи ієрархії видів з людиною нагорі.

Практичний наслідок цієї інтуїції, чи норми, полягає в тому, що нам варто прагнути до мінімального, а не максимального впливу на інші види і Землю в цілому.

Життєві потреби окремих людей і співтовариств виходять за межі потреби в їжі, воді і житлі і включають потребу в любові, грі, творчому вираженні, в інтимних відношеннях з певними ландшафтами (чи Природою в цілому), так само як і в інтимних відносинах з іншими людьми, а також потребу в духовному розвитку, становленні зрілості.

Можливо, наші матеріальні потреби простіше, ніж багато хто вважає. У технократично-індустріальних суспільствах пропаганда і реклама формують у людини помилкові потреби і деструктивні бажання з метою розширення виробництва і споживання товарів. Більш за все це відволікає нас від об'єктивного ставлення до реальності і від того, щоб почати "реальну роботу" по духовному розвитку.

Деякі людей не вважають себе прихильниками глибинної екології, проте визнають гостру необхідність зберегти здорове природне середовище з мінімумом токсичних відходів, радіації, кислотних дощів і смогу, з достатніми просторами дикої природи, щоб люди могли доторкнутися до своїх джерел, природного ритму руху і часу.

Багато дослідників можливостей глибинної самореалізації, розширеного усвідомлення, погоджуються, що за видимою плутаниною випадкових подій лежить глибинна гармонія, рухлива рівновага, упорядковане розгортання реальності як символічного цілого. У Китаї цей упорядкований плин життя називають Дао.

Відповідно до цього, уявлення про реальну сутність мудрості полягає в тому, щоб діяти в гармонії з Дао, чи природним ритмом Всесвіту. Дії, що зловживають нашою свідомою, творчою роллю в еволюційному потоці, неминуче – свідомо чи несвідомо – приведуть людей і суспільства, що порушили рівновагу, до екологічної розплати.

Наша нинішня цивілізаційна криза відбувається в значній мірі через грубу невідповідність між відносно нерозвиненими внутрішніми здібностями людини і надзвичайно могутніми зовнішніми технологіями, якими ми володіємо. Ми повинні відновити рівновагу, збільшивши міру внутрішнього розвитку і зрілості людини, принаймні до рівня, порівнянного з рівнем колосального технологічного росту, що відбувся за кілька сторіч. Якщо ми не хочемо бути статистами в еволюційному

процесі, то нам необхідно свідомо й уважно робити те, що природа робить несвідомо й інстинктивно.

Еволюція нашої свідомості – не побічне заняття, а основна задача людських дій.

Широкий спектр еволюції свідомості відкривається в містичних переживаннях. Стани розширеного усвідомлення складають вищий загальний знаменник людського досвіду. Містичні переживання можуть скласти важливий елемент загальної згоди на рівні, що виявляє культурні розходження.

Економічний нестаток, що штовхає до добровільної чи змушеної простоти, даоська “необхідність”, що змушує нас розвивати свою свідомість і приймати еволюцію як неминуче, і людські можливості (прилучення до більш високих рівней свідомості) – усе це разом узятє створює м'яку, але усе більш потрібну еволюційну передумову для індивідуальної соціальної трансценденції.

Щоб вийти на цю “нову межу” соціальних і індивідуальних можливостей, необхідно прийняти щось нахштатт наступних етичних норм. Перша – етика самореалізації, яка стверджує, що справжньою метою кожної людини є еволюція людського потенціалу. При цьому соціальні інститути повинні забезпечувати підтримку процесу самореалізації. Друга – екологічна етика, що підкреслює обмежений розмір нашої планети і визнає єдність людської раси як інтегральної частини природного середовища.

Прийняти цей виклик – не значить відвернутися від зовнішнього матеріального світу чи заперечувати його. Необхідно і можливо змінити пропорції, зрушити соціальний центр ваги убік нематеріальних аспектів еволюції людської свідомості. Це не значить відкидати технологічні чи економічні досягнення, скоріше, варто спиратися на них, щоб рухатися до наступного рівня.

Отже, груба матеріальна необхідність і можливості людської еволюції зійшлися в ситуації, котра заставляє нас цілком реалізувати наші найбільші здібності. Ми залучені до конфлікту між саморозкриттям і самознищенням. Сили, що можуть знищити нас, у той самий час, можуть сприяти соціальній й особистісній самореалізації. Цей шлях вимагає від нас навчитися діяти в гармонії з Дао [4, с. 343].

Відомий американський психолог Р. Мей [5] вказує на те, що характеристикою сучасної епохи є недостатнє усвідомлення онтологічного змісту, змісту буття.

Людина – це істота, що може усвідомлювати, а отже, і бути відповідальною за своє існування. Саме ця здатність усвідомлювати власне існування відрізняє людську істоту від інших. Людина (чи *Dasein*) є конкретною істотою, що повинна усвідомлювати себе, відповідати за себе, якщо вона хоче стати самою собою.

З надією прояснити, що для людини означає сприймати власне буття, Р. Мей розглядає її переживання, які називає переживаннями-“я-є”. У цих переживаннях виникає і набирає силу зміст буття. Відзначаються основні характеристики цих переживань: 1) “я-є”-переживання саме по собі не є вирішенням проблем людини; скоріше, це передумова для їхнього вирішення; 2) для будь-якої людської істоти можливість прийняття і довіритись іншій людській істоті є необхідною умовою для “я-є”-переживання; 3) зміст буття дає людині підставу для самоповаги, що не є просто відображенням думок інших людей про

цю людину; 4) “я-є”-переживання не слід ототожнювати з функціонуванням “Его”; помилково визначати виникнення усвідомлення власного буття як одну зі стадій у розвитку “Его”.

“Я-є”-переживанню змісту буття належить більш глибокий рівень, це переживання є передумовою розвитку “Его”. Зміст буття відноситься до всього досвіду, як свідомого, так і несвідомого, зовсім не будучи засобом усвідомлення. Мій зміст буття – це не моя здатність бачити навколишній світ, вимірювати його, оцінювати реальність, це моя здатність бачити себе як істоту в цьому світі, знати себе як істоту, що може робити все це.

Без усвідомлення небуття, тобто без усвідомлення погрози смерті, страху для буття, менш драматичної, але більш постійної погрози втрати власного потенціалу в конформізмі, існування стає беззмістовним, нереальним, йому не вистачає усвідомлення себе. Але завдяки конфронтації з небуттям існування знаходить життєвість і безпосередність, а індивід відчуває підйом усвідомлення себе, свого світу і оточуючих його людей [5, с.153].

Екзистенціальний аналіз стверджує, що конфронтація зі смертю дає найбільше відчуття дійсності самого життя. Смерть – це не відносний, а абсолютний факт власного життя, і власне усвідомлення цього факту додає моєму існуванню і тому, що я щохвилини роблю, абсолютну якість.

У наші дні найбільш розповсюдженою формою невдалого протистояння небуттю є конформізм. При конформізмі індивід дозволяє включити себе в море колективних реакцій і установок, стати скованим *das Man*, що також супроводжує втрату самоусвідомлення, потенціалу і того, що характеризує людину як унікальну істоту.

При втраті власного потенціалу може також виникнути почуття онтологічної провини, що тісно зв'язана з типом світу *Eigenwelt*, власний світ. Онтологічна провина перед товаришами зв'язана зі світом *Mitwelt*, тому що це в основному провина перед оточуючими. Третя форма онтологічної провини, що включає як *Umwelt*, так і два названих світи, тобто “провина відділення”, зв'язана з природою в цілому. Це найбільш складний і всеохоплюючий аспект онтологічної провини.

Говорячи про картину світу й образ сучасної людини, слід зазначити, що в центрі багатьох філософських і психологічних концепцій лежить уявлення про вище духовне покликання людини. У залежності від того, як воно розуміється, будуються різні моделі здорової особистості, що можуть вважатися своєрідними варіаціями чи модифікаціями загального антропоцентричного підходу. Тотальна відповідальність, що випала на долю людини, неминуче супроводжується тривогою і непевністю у власних силах; людина втрачає почуття життєвої захищеності і безпеки у світі, оскільки їй не завжди вдається знайти точку опори і гарантії надійності в собі самій. У результаті вона встає перед дилемою: чи відмовитися від свободи і передоручити свою долю суспільству, чи зважитися на пошук свого теперішнього “Я” і вибір індивідуального способу буття-в-світі.

Саме прагнення до дійсності, до ідеалу або вищої мети, що знаходиться поза Суб'єктом, спонукує особистість постійно розвиватися, бути динамічною, прагнути до гармонізації свого психічного здоров'я.

Побудована нами модель гармонізації психічно здорової особистості спирається на основні принципи гуманістичної психології: 1) людина – цілісна

структура, що може вивчатися тільки в цілісності; 2) кожна людина унікальна, тому аналіз окремих випадків не менш виправданий, чим статистичні узагальнення; 3) людина відкрита світу, переживання людиною світу і себе в ньому – головна психологічна реальність; 4) людське життя може розглядатися як єдиний процес становлення і буття людини; 5) людина має потенціал для безупинного розвитку і самореалізації, що відповідає її природі; 6) людина має певну міру свободи від зовнішньої детермінації завдяки сутнісним цінностям, якими вона керується у своєму виборі; 7) людина – це активна, творча сутність.

Висновки: На нашу думку, головним для сучасної людини є усвідомлення в процесі самоаналізу своєї особистості через: відчуття власного тіла як тілесної основи самосвідомості; самоідентичність; самоповагу, засновану на усвідомленні успішності в досягненні різних цілей; розширення самості за рахунок усвідомлення зовнішніх об'єктів як “моїх” чи “зв'язаних із мною”; образ себе, здатність думати про себе і розуміти себе; раціональне керування собою; прагнення, що виражаються в постановці і досягненні перспективних цілей і в процесі самовдосконалення.

Усебічне, природне формування цих аспектів самості забезпечує особистості здоров'я і зрілість. Можна виділити такі стійкі характеристики психічно здорової особистості: 1) самоактуалізація, спрямованість особистості на розкриття свого творчого і духовного потенціалу; 2) повноцінний розвиток, динамізм і особистісний ріст; 3) відкритість досвіду і споконвічна довіра до процесу життя; 4) здатність до дійсного діалогу; 5) свобода в переживанні, самовираженні і самовизначенні; 6) усвідомлення існування і пошук життєвого сенсу; 7) цілісність і тенденція до інтеграції.

Працюючи над звільненням свого природного істинного “Я” і приймаючи рішення за допомогою самоаналізу, людина встає на шлях досягнення повноти життя, самореалізації своєї екологічної свідомості.

Список використаних джерел

- 1.Роменец В.А.Жизнь и смерть: постижение разумом и верой / В.А. Роменец. – К.: “Либідь”, 2003, 230с.
- 2.Roszak. T. Where the wasteland ends / T. Roszak. New York: Anchor. Doubleday, 1972.
- 3.Fox. W. Deep ecology: A new philosophy of our time? / W. Fox. The Ecologist 14 (1984): 5-6.
- 4.Пути за пределы «Эго» / Под ред. Р. Уолша и Фр. Воон; пер. с англ. – М.: Открытый Мир, 2006. – 392 с.
- 5.Экзистенциальная психология / Под ред. Р. Мэя. – М., 2002. – С. 144-171.

Отримано 20.06.2014 р.